

development and testing of rocket and nuclear weapons in recent times. The article examines the reason of the foreign policy activity of the Republic of Korea for 6 months and the process of the foreign policy course activating of the new government of Mun Je Ying, the difficult task of overcoming the crisis of relations with China in connection with the deployment of the Thaad anti-missile system in South Korea. The positions of China, Japan, Russia and Korea are briefly described in connection with the crisis that erupted on the Korean peninsula. The article highlights the new vision of President Mun Je Yin to create a peaceful and perfect Korea and his new policy towards North Korea, where the RK should play the leading role. There is given an analysis of Moon Je Yin on the unification of Korea based on peaceful coexistence and security strengthening on the basis of an allied treaty with the United States, a peaceful solution to the North Korean nuclear missile problem and the catastrophic denial of hostilities. The article also discusses the common platform and various approaches of the US, RK, PRC regarding the North Korean nuclear missile problem solving.

Keywords: relations crisis, nuclear status, confrontation, consensus, axis of evil, sanctions, Non-Proliferation Treaty (NPT), security guarantee, self-defense, escalation, tension, impeachment, Berlin Declaration, G20 summit, divided families, denuclearization.

УДК 327.8(100):327.7

М. В. ФЕСЕНКО

ТРАНСФОРМАЦІЯ ДЕРЖАВОЦЕНТРИЧНОЇ МОДЕЛІ МІЖНАРОДНОГО ПОРЯДКУ У ХХІ СТ.

Проаналізовані сучасні транснаціональні актори і встановлено, що їх діяльність є серйозним викликом інституту національних держав, які попри глобальні політичні трансформації залишаються ключовими акторами

© ФЕСЕНКО Микола Васильович – кандидат політичних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України»

міжнародної системи, оскільки саме взаємодія держав формує міжнародні відносини. Сучасна держава поглиблює регіональні і глобальні взаємозв'язки, на національному, міждержавному та транснаціональному рівні, що трансформує національний суверенітет.

Ключові слова: держава, суверенітет, десуверенізація, трансформація, недержавні актори, міжнародна система, міжнародний порядок, транснаціоналізація.

Фесенко Н. В. Трансформація державоцентричної моделі міжнародного порядку в XXI ст.

Проанализированы современные транснациональные актеры и установлено, что их деятельность является серьезным вызовом институту национальных государств, которые несмотря на глобальные политические трансформации остаются ключевыми актерами международной системы, поскольку именно взаимодействие государств формирует международные отношения. Современное государство углубляет региональные и глобальные взаимосвязи на национальном, межгосударственном и транснациональном уровне, что трансформирует национальный суверенитет.

Ключевые слова: государство, суверенитет, десуверенизация, трансформация, негосударственные актеры, международная система, международный порядок, транснационализация.

Fesenko Mykola. Transformation of the state-center model of the international order in XXI century

Modern transnational actors are analyzed and it is found out that their activity is a serious challenge to the institute of national states, which, despite global political transformations, remain key actors in the international system, because namely the interaction of the states forms international relations. The modern state deepens regional and global interconnections, at the national, intergovernmental and transnational levels, transforming national sovereignty.

Keywords: state, sovereignty, desuverenization, transformation, non-state actors, international system, international order, transnationalization.

Глобалізація зумовлює перегляд зв'язку між окремою територією та соціально-економічним і політичним глобальним простором. Той факт, що економічна, соціальна та політична діяльність окремо взятої держави дедалі більше поширюється через регіональні та національні кордони, створює загрозу територіальному принципу, на який вона спирається. Завдяки новітнім технологіям, розвитку інфраструктури та транспорту діяльність держави виходить за межі національних кордонів, що викликає науковий дискурс з приводу її десуверенізації.

В цьому контексті зазначемо, що до недавнього часу «гарним тоном» з-поміж представників суспільних наук вважалося вживання, а часом і зловживання термінами «десуверенізація», «розмивання / ерозія суверенітету», особливо якщо ці терміни використовувалися у дослідженнях, присвячених проблемам глобалізації. Останніми роками однак з'явилися такі лінгвістичні «новотворення», як «реальний суверенітет» і «суверенна демократія», а з політичного та політологічного лексикону все частіше беруться поняття, які ще нещодавно здавалися застарілими і такими, що не вписуються у контекст глобалізації: «суверенна держава» і «національний суверенітет»¹.

Державоцентрична модель світового порядку, що базується на поглядах політичного «реалізму», заперечується транснаціоналістичною моделлю, яка побудована на поглядах «лібералізму» та «неолібералізму» в межах науки про міжнародні відносини. Серед представників цього напрямку необхідно виділити таких учених, як Х. Алкер, Р. Кеохейн, Дж. Най, Дж. Розенау, Н. Веллер, Т. Дан, Ф. Кратохвіл, С. Мендловіц, Дж. Раггі, Й. Фергюсон, Р. Фолк, Ф. Фукуяма тощо.

З точки зору цього підходу глобалістів, традиційна концепція держави, в якій вона виступає основною одиницею світового порядку, виходить із її відносної гомогенності. Інакше кажучи, вона є унітарним феноменом з набором характерних цілей².

Політичний світ на початку ХХІ ст. вирізняє виникнення нових суттєвих проблем, так званих «прикордонних проблем». У мину-

лому національні держави принципово розв'язували свої суперечки щодо прикордонних територій, керуючись «державними міркуваннями», спираючись на дипломатичні ініціативи і, врешті-решт, насильницькими методами. Проте ця логіка вкрай неадекватна та недоречна, якщо йдеться про те, щоб виконати чимало комплексних завдань – від економічного регулювання до виснаження ресурсів й екологічної деградації, які є умовою успішного розвитку на національному рівні. У світі, де транснаціональні актори й сили по-різному переступають межі національних спільнот, на питання про те, хто перед ким і на якій підставі має звітувати, відповідати непросто. Політичний простір для розвитку і здійснення ефективного врядування і відповідальність влади вже не пов'язуються з обмеженою політичною територією. Нині форми політичної організації передбачають комплексну детериторизацію та ретериторизацію політичної влади.

На підставі аналізу позицій представників державоцентричної та транснаціоналістичної парадигм у межах науки про міжнародні відносини, можна стверджувати, що існує багато вагомих причин, щоб поставити під сумнів теоретичну й емпіричну базу тези про те, що держави втрачають своє значення під впливом глобалізаційних процесів. Про це свідчать аргументи, як глобалістів, так і скептиків. Регіональні та глобальні мережі взаємодії розвиваються й укріплюються, по-різному і багатопланово впливають на різні країни. Більше того, національний суверенітет, навіть у регіонах інтенсивного взаємопроникнення та розділених структур влади не зруйнований остаточно. У таких регіонах суверенітет просто трансформувався, перетворившись на необмежену, неподільну і виняткову форму державної влади, втілену в окремій країні та впроваджену через систему складних, часто об'єднаних центрів влади та взаємозалежних сфер впливу. Інакше кажучи, відбулася реконфігурація політичної влади³.

Не підлягає сумніву, що багато держав досі мають сильний легітимний контроль над тим, що відбувається на їх територіях. Трансформаційна позиція твердить, що це необхідно порівняти і

розглядати на рівні з дедалі більшими повноваженнями установ міжнародного управління та вимогами й зобов'язаннями міжнародного права. Зазначене особливо простежується в ЄС, де суверенна влада поділена між міжнародними, національними та місцевими владними органами, але те саме стосується і діяльності міждержавних організацій, таких як СОТ.

Втім навіть якщо суверенність залишається дієвою, держави більше не можуть бути єдиними, хто контролює та визначає все, що відбувається в межах їх територіальних кордонів. Комплексні глобальні системи, від фінансових до екологічних, поєднують долю окремих локальних спільнот з долею спільнот у різних регіонах світу. Більше того, глобальні інфраструктури зв'язку і транспорту підтримують нові форми економічної та соціальної організації, які виходять за межі національних кордонів. Владні установи і суб'єкти влади можуть знаходитися буквально пообіч океану. За таких обставин поняття національної держави як самокерованої автономної одиниці вже радше належить до категорії нормативних вимог, а не до описових тверджень. Сучасне територіальне суверенне право починає ставати застарілим поряд із транснаціональною організацією багатьох аспектів сучасного політичного, економічного та соціального життя⁴.

Можливості маніпуляції суспільною свідомістю у геополітичній сфері значною мірою полегшуються наявністю у сучасному міжнародному праві двох засадничих і взаємовиключних принципів: принципу територіальної цілісності держави і права націй на самовизначення. Маніпуляція цими принципами дозволяє уявити зміст концепту міжнародної безпеки не як баланс сил, а як таке управління новим світовим порядком, коли, як зазначає Л. Є. Грінін, «безпека більшості держав забезпечує фактично світове співтовариство» найбільш сильних держав⁵, від чого політична глобалізація набуває вигляду глобальної системи міжнародно-політичного «неофеодалізму».

Отже, констатуємо наявність підміни понять: те, що розуміється науковою та політичною світовою елітою під політичною глобалі-

зацією, є не що інше, як боротьба за геополітичну гегемонію, з чого випливає низка наслідків. По-перше, політична глобалізація, що приречена закінчуватися кризою гегемонії. Стаючи світовим, тобто «розмикаючи» контур регіону (макрорегіону), гегемон втрачає можливість геополітичного управління, а з нею і власну гегемонію.

По-друге, держава, основними цілями якої є власні населення і територія, не тільки була, але, як і раніше, залишається головним суб'єктом (і головним об'єктом) світового порядку. Безсумнівно, в умовах інформаційно-економічної та соціальної глобалізації світ, що перетворився на єдину світосистему⁶, стає надзвичайно чутливим до локальних соціальних процесів, однак чутливий він саме на рівні окремих держав, які опинилися «слабкою ланкою» у боротьбі за геополітичну, гео економічну та геокультурну гегемонію. Так, «роздержавлення» окремої території щоразу стає серйозною проблемою для більшості держав і міждержавних об'єднань і блоків. У цьому контексті достатньо згадати Афганістан, охоплені війною держави «чорної Африки» і проблему піратства. І що більш взаємозалежним стає сучасний світ, то точніше до нього застосовувати висловлювання Х. Маккіндера більш ніж столітньої давнини: «Будь-який вибух суспільних сил замість того, щоб бути розсіяним у навколишньому середовищі невідомого простору й варварського хаосу, буде відрезанований найдальшими частинами світу, і слабкі елементи у політичному й економічному організмі світу розсіпляться на шматки»⁷.

Реалістичні концепції розглядають державу в якості основного елемента світової політики. Тому проблеми, пов'язані з трансформацією інституту держави-нації досліджуються в межах цього напрямку науки про міжнародні відносини більш систематично. Головна мета держави як наймогутнішого та найвпливовішого актора системи міжнародних відносин – відстоювати національні інтереси. Система суверенних держав є анархічною, тому держави змушені провадити політику сили для відстоювання своїх життєвих інтересів.

В межах політичного реалізму відстоюється державоцентрична концепція міжнародного порядку. Головним аргументом реалістів залишається теза – все, що відбувається поза межами державних кордонів контролюється державою. Нові транснаціональні актори системи міжнародних відносин належать і контролюються певною державою. Міжнародні організації не мають достатніх глобальних повноважень і держави мають більше важелів впливу на розвиток міжнародної системи. Однак визнається той факт, що збільшення кількості нових транснаціональних акторів беззаперечно впливає на суспільно-політичний та економічний розвиток держав.

Отже, розгляд питання трансформації інституту держави-нації та суверенітету в умовах формування сучасного міжнародного порядку наприкінці ХХ – початку ХХІ ст., довів беззаперечність того факту, що процеси глобалізації та пов'язана з нею численність учасників, є фактором зміни політичної структури світу. Вестфальська система світу почала своє існування з того, що учасниками міжнародної взаємодії були тільки держави, які виступають самостійно або утворюють коаліції для вирішення певних завдань. Наприкінці ХХ ст. стало очевидним, що на світову арену виходять й інші, надто впливові актори. Разом з державами на сучасну трансформацію сучасної системи міжнародних відносин чинять значний вплив багатоманітні міжурядові та міжнародні неурядові організації, транснаціональні корпорації та внутрішньодержавні регіони. Всі ці актори мають надто різноманітні цілі, одні – позитивні, спрямовані на підтримку стабільного світового розвитку; інші, такі як терористичні організації, вбачають своє завдання в дестабілізації існуючого світопорядку⁸.

Учасники міжнародної системи вкрай різноманітні за багатьма параметрами. Насамперед вони сильно різняться ресурсами. Якщо економічний показник є основним для ТНК, транснаціональних банків, то інші учасники міжнародної системи стають політично впливовими, маючи значно менше економічних і фінансових можливостей. Наприклад, ресурсом може бути політичний голос держави при прийнятті рішень ООН або іншою міжурядовою організацією.

Транснаціональні учасники міжнародних відносин відрізняються від державних меншою відповідальністю. Коротший життєвий цикл та динамічна взаємодія транснаціональних учасників з державними є чинником глобальних політичних трансформацій. Сьогодні внаслідок все більшої космополітизації різних етнічних та інших груп ідентичностей посилюються культурні, мовні, релігійні, соціально-професійні спільноти, які не завжди чітко пов'язані з конкретною територією. Недержавні актори не завжди повною мірою усвідомлюють відповідальність за свою діяльність, виступаючи на світовій арені як учасники з обмеженою відповідальністю. З такими учасниками складно будувати тривалі відносини, оскільки не очевидно, що прийняті рішення будуть ними виконані. Водночас короткотривала взаємодія з ними може бути надто приваблива для держави⁹.

У процесі розвитку світової системи накопичився комплекс проблем, які з особливою очевидністю постали протягом останніх десятиліть. Абсолютно всі глобальні проблеми взаємопов'язані та взаємообумовлені, підсилюють дію одна одної. Центральними проблемами розвитку міжнародної системи є проблеми, викликані глобалізаційними процесами. Вони є результатом негативного прояву науково-технічного прогресу і набули світових масштабів через суттєве прискорення глобалізаційних процесів. Глобалізація як об'єктивний процес посилення взаємозв'язків між учасниками міжнародної системи посилює осмислення глобальних проблем і викликів, що постають перед людством. Їх збільшення наполегливо вимагає пошуку моделей можливої консолідації.

У науковому плані проблема формування нового міжнародного порядку пов'язана з низкою взаємопов'язаних питань. Серед основних виокремлюються: зміна ролі держави на міжнародній арені, посилення недержавних учасників міжнародних відносин, вплив глобалізаційних процесів на політичну, економічну та культурні сфери, взаємозалежність тощо. Формування нового міжнародного порядку аналізується представниками різних наукових шкіл набуває різних концептуальних форм в межах двох основних підходах –

політологічному (з акцентом на правових аспектах) і соціологічному. Прихильники політологічного підходу акцентують увагу на необхідності підвищення керованості міжнародною системою на основі інтеграційних процесів. Наполягаючи на необхідності створення міжнародної системи, що базується на законності, вони вказують на розширення ролі та сфер застосування міжнародного права та на підвищення значущості міжнародних інститутів. Друга група дослідників, розглядаючи створення міжнародних інститутів, що керують міжнародними економічними та політичними відносинами, акцентують увагу на значенні регіональних процесів як чинників, здатних прискорити створення у майбутньому світового уряду.

1648 р. позначився підписанням Вестфальських договорів про мир і закінченням Тридцятирічної війни в Західній Європі. Таким чином Священна Римська імперія фрагментувалася на більш ніж триста самостійних держав. З цього періоду правомірно вести мову про появу національної держави або «держави-нації», як основної форми політичної організації суспільства, що заснована на національному суверенітеті. До 1648 р. констатується розрізненість і не системність взаємодії між учасниками світового процесу, що виявилось у численних суперечках, конфліктах та війнах. У цілому, Вестфальські договори мали на меті закріпити співвідношення сил, що склалося в результаті війни, встановили кордони національних держав і створили протидію прагненню цих держав встановити своє панування над територіями одна одної.

Поступово дослідження проблематики регулювання міжнародних відносин і формування нового міжнародного порядку змістилося у бік аналізу ідей «американської імперії» з одного боку і відродження багатополярності з іншого, супроводжуючись зростанням інтересу до напрацювань у досягненні стабільності міжнародної системи за допомогою або гегемонії, або механізмів міжнародної взаємодії. За цих умов ретельний аналіз матеріалів на тему регулювання та лідерства видається актуальним з точки зору виявлення останніх тенденцій у розвитку міжнародних відносин¹⁰.

Однак сучасний тип регулювання міжнародних відносин спирається не тільки на лідерство однієї держави (США), а й на інституційну основу світопорядку, в якості якої виступають міжнародні організації (ООН, «Група семи», НАТО). У цьому контексті необхідно підкреслити два моменти, які потенційно визначають стан сучасних міжнародних відносин. По-перше, у зв'язку з тим, що ООН переживає сьогодні «кризу легітимності» й ефективність її роботи є не найкращою, потенційно у схемі поступової трансформації інституційної основи світоуправління зростає роль «Групи семи» в політичному і НАТО у військовому сенсі. По-друге, зміцнення низки міжнародних організацій супроводжується відносним падінням ролі США в світі і зростанням активності інших учасників міжнародних відносин.

Поява та ствердження наддержавних організацій, таких як ООН чи СОТ, створило нові реалії, за яких став важливим «голос народу». Однак брак прозорості та звітності наддержавної влади є одним із ключових чинників, які обмежують їх ефективність і легітимність. У світі, де транснаціональні актори й сили в різноманітні способи виходять за межі національних спільнот, на питання про те, хто перед ким і на якій підставі має звітувати, відповісти непросто. Політичний простір для розвитку та здійснення ефективного врядування і відповідальність влади вже не пов'язуються з обмеженою політичною територією. Нині форми політичної організації передбачають комплексну детериторизацію та ретериторизацію політичної влади.

Державні та недержавні учасники міжнародних відносин створюють регіональні та глобальні мережі взаємодії, що динамічно розвиваються. Однак про руйнацію національного суверенітету в планетарних масштабах на сьогодні не можна казати. Констатується посилення суверенітету провідних держав світу і його послаблення в державах периферії. Суверенітет в країнах світової периферії трансформувався, а політична влада реконфігурувалася саме з-за посилення залежності держав периферії від транснаціональних учасників міжнародних відносин, міжнародних організацій, інсти-

туцій та провідних країн світу. На відміну від периферійних країн країни «центру» мають сильний легітимний контроль над тим, що відбувається на їх територіях. Однак констатується збільшення повноважень установ міжнародного управління, вимог та зобов'язань міжнародного права. Зазначене особливо стосується ЄС, де суверенна влада поділена між міжнародними, національними та місцевими владними органами, водночас та сама тенденція простежується і в діяльності міждержавних організацій, таких як СОТ¹¹.

Таким чином, транснаціональна структура міжнародного порядку зменшує державний контроль громадян країни. Вона визначає взаємозалежність учасників міжнародних відносин, які не можуть самостійно вирішувати глобальні проблеми чи ефективно використовувати широкий набір державних функцій, що спонукає їх до консолідації. Держава взаємопов'язана з національними, міждержавними і транснаціональними акторами. Вона більше не в змозі повністю контролювати та визначати все, що відбувається в межах її територіальних кордонів. Тож комплексні глобальні системи, від фінансових до екологічних, поєднують окремі локальні спільноти в єдину структурно-функціональну мережу.

Глобальна інформаційно-комунікативна та транспортна інфраструктура створюють нові форми політичної та економічної організації, які не прив'язані до певних національних кордонів. Сучасне територіальне суверенне право часто суперечить транснаціональній організації багатьох аспектів політичного, економічного та соціального життя. У міжнародному праві наявні два засадничі та взаємовиключні принципи: принцип територіальної цілісності держави та право нації на самовизначення, що нерідко дозволяє маніпулювати даними принципами.

1. *Тьянова О. Н.* Национальный суверенитет и государственные границы в эпоху глобализации // *Век глобализации*. 2010. №1, 2010. С.85. 2. *World Bank World Development Indicators Database*. Washington. World bank, 2001. С. 39. 3. *Rosenau J. N.* *Along the Domestic-Foreign Frontier*. Cambridge: Cambridge University Press, 1997. С.17-24. 4. *Матвеева О.* Виклики національній державі в

умовах глобалізації // Зовнішні справи. №15. 2015. С.54-56. 5. *Гринин Л. Е.* Глобализация и процессы трансформации национального суверенитета // Век глобализации. 2008. № 1. С. 95. 6. *Чумаков А. Н.* Метафизика глобализации. Культурно-цивилизационный контекст. Москва: Издательство «Проспект», 2005. С.49-56. 7. *Mackinder H.* Geography as an Aid to Statecraft. Oxford: Clarendon Press, 1982. С. 149. 8. *Фесенко М. В.* Трансформація сучасної системи міжнародних відносин: концептуальний і прогностичний вимір. Київ: Центр вільної преси, 2008. С.107. 9. *Фесенко М. В.* Консолідація суб'єктів світ-системи у розбудові нового міжнародного порядку. Київ: Центр вільної преси, 2015. С. 251. 10. *Huntington S.* The Lonely Superpower // Foreign Affairs. 1999. March-April. P. 35-45. 11. *Фесенко М. В.* Трансформація сучасної системи міжнародних відносин : концептуальний і прогностичний вимір. Київ: Центр вільної преси, 2008. С. 226.

Fesenko Mykola. Transformation of the state-centered model of the international order in XXI century

Modern transnational actors are analyzed and it is found out that their activity is a serious challenge to the institute of national states, which, despite global political transformations, remain key actors in the international system, because namely the interaction of the states forms international relations. The modern state deepens regional and global interconnections, at the national, intergovernmental and transnational levels, transforming national sovereignty. The idea of transforming the Westphalian model of international order under the influence of non-state transnational actors is formulated. The parameters of the influence of both state and non-state actors on the transformation of the international order and interaction of the participants of the international system are analyzed.

The main factors of transformation of the state-centered model of the international order are considered: the growth of the participants of the international system; institutionalization of world politics; development of the latest information technologies; globalization processes; transnationalization of the world economy; transparency of interstate borders; emergence of new identities and identities that do not always coincide with national boundaries; redistribution of authority and change in the nature of the adoption of foreign policy decisions. It is shown that with the development of globalization processes, the number of participants of the international system is increasing. Their multiplicity affects the transformation of the structure of

the international system and leads to increased contradictions, for example, when it comes to the interests of transnational corporations and other major monopolies that are involved in strategic resources. It is proved that information and communication technologies contribute to the increase of the number of modern transnational actors, the effectiveness of their work and influence on the institute of national states.

Keywords: state, sovereignty, desuverenization, transformation, non-state actors, international system, international order, transnationalization.

УДК 329:328.16

О. А. ДЖУС

ПРИНЦИПИ МІЖНАРОДНОГО ВІЙСЬКОВОГО ПАРТНЕРСТВА ЯК ПІДГРУНТЯ УКЛАДАННЯ ВІЙСЬКОВИХ АЛЬЯНСІВ

Аналізуються засадничі принципи міжнародного військового партнерства, що визначаються як імперативними нормами міжнародного права так і конкретними напрямками і формами військового співробітництва між державами, забезпечують фундамент для укладання військових альянсів – міжнародних угод, що дають змогу державам об'єднати військові ресурси з метою підготовки до військового конфлікту, забезпечення єдності миротворчих позицій військово-політичного керівництва цивілізованих країн світу.

Ключові слова: *принципи міжнародного військового партнерства, військовий альянс, коаліція, стратегічне партнерство, національна безпека.*

Джус А.А. Принципы международного военного партнерства как основание заключения военных альянсов

Анализируются основные принципы международного военного партнерства, которые определяются как императивными нормами международ-

© Джус Олександр Анатолійович – викладач кафедри військової психології та політології військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка